

Autor: Maciej Kurak

Rok powstania: 2026

Miejsce prezentacji: Siennica Różana, w ramach LandArt Festiwal Woda

Wymiary: 2,5m/3,5m/2,4m

Śniadanie na trawie

Kontakt z naturą w coraz większym stopniu odbywa się za pośrednictwem czynników społecznych, które wpływają na sposób jej przetwarzania. Jednocześnie proces asymilowania natury przez człowieka ma fundamentalny wpływ na kształt środowiska ludzkiego oraz oddziałuje na sposób funkcjonowania jednostek i zbiorowości. Jest on bowiem odpowiedzialny za kształtowanie wzorców zachowań społecznych, czyli kultury. Proces ten nie zachodzi jednak w oderwaniu od czynników mu towarzyszących. Jest determinowany przez podstawę ekonomiczną — podział sił wytwórczych. W konsekwencji to obecny system oparty na gromadzeniu kapitału staje się głównym stymulatorem podporządkowywania przyrody. System ten wpływa na kształtowanie przestrzeni człowieka, wyznacza reguły jej użytkowania oraz odpowiada za dalsze procesy jej przekształcania. Oddziałuje również na formowanie podstawowych funkcji życiowych, takich jak spożywanie, prokreacja czy dorastanie. Ma realny wpływ na polaryzację społeczeństwa, a tym samym decyduje o uprzywilejowaniu określonych grup posiadających możliwość kształtowania otoczenia człowieka. Proces ten obejmuje zarówno negatywne aspekty — ściśle związane z mechanizmami akumulacji kapitału, takie jak eksternalizacja kosztów produkcji prowadząca do degradacji środowiska i przenoszenia odpowiedzialności na całe społeczeństwo — jak i aspekty pozornie pozytywne, polegające na próbach narzucania ekologicznych wzorców postępowania. Wzorce te są jednak w dużej mierze dedykowane zamożnej części społeczeństwa, zarówno w skali lokalnej, jak i globalnej.

System oparty na gromadzeniu kapitału, odpowiedzialny za przekształcanie zarówno społeczeństwa, jak i przyrody, ulega często procesom radykalizacji, prowadząc do pogłębiania nierówności oraz nasilania się binarnego podziału społecznego. W konsekwencji powstają

różnorodne mechanizmy obronne, umożliwiające zachowanie *status quo* przez grupy zainteresowane jego utrzymaniem. Jednym z nich jest tworzenie fałszywych ideologii, takich jak koncepcja znana w ekonomii jako teoria skapywania (*trickle-down economics*), według której wzrost dochodów osób zamożnych prowadzi pośrednio do poprawy sytuacji ekonomicznej osób uboższych. Realia pokazują jednak, że mechanizm ten działa w sposób odwrotny, na co zwracał uwagę między innymi laureat Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii, Joseph Stiglitz¹. W swoich analizach wskazywał on, że już same cele działania poszczególnych grup społecznych są zasadniczo odmienne, co uniemożliwia zaistnienie obopólnych korzyści.

Narastanie nierówności społecznych często opiera się na pozornym braku alternatywy wobec dominującego systemu ekonomicznego, w którym elementy społeczne zostały silnie wplecione w jego sposób funkcjonowania, tworząc wspólną racjonalność kształtującą relacje społeczne. Istotnym następstwem współcześnie obserwowanego rozrastania się rynku światowego jest proces globalizacji, wpływający na ujednolicanie oraz wzajemne przenikanie się zachowań społecznych. Prowadzi to do sytuacji, w której generalizacja i uniwersalność stały się cechami charakterystycznymi dzisiejszej sztuki, nauki, ekonomii politycznej oraz przemysłu. W obszarze sztuki proces ten przejawia się między innymi w próbach tworzenia przez teoretyków „mapy artystycznej”, która w dużej mierze pokrywa się z mapą centrów i peryferii wyznaczoną przez czynniki ekonomiczne². To kultura Zachodu narzuca sposoby oceniania i modele działania twórczego w skali globalnej, na co zwracał uwagę między innymi Piotr Piotrowski³. Działania artystyczne realizowane w krajach półperyferyjnych i peryferyjnych zazwyczaj dostosowują się do trendów tworzonych w centrum, co skutkuje albo procesami samokolonizacji kulturowej, albo powstawaniem kolejnych wariantów i transformacji wzorców ukształtowanych gdzie indziej — przez hegemon. W konsekwencji jednym z podstawowych założeń kultury funkcjonującej na półperyferiach staje się świadomie przeprowadzany proces asymilacji,

¹ Joseph Stiglitz, *Cena nierówności. W jaki sposób dzisiejsze podziały społeczne zagrażają naszej przyszłości*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2015.

² Więcej na ten temat pisali in: Giorgio Arrighi (*Długi wiek XX. Pieniądze, władza i geneza naszych czasów*); Fernand Braudel (*Kultura materialna, gospodarka i kapitalizm XV-XVIII wiek*, t. 1–3); Immanuel Wallerstein (*Koniec świata jaki znamy*); Jan Sowa (*Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*).

³ Więcej w: Piotr Piotrowski, *Globalne ujęcie sztuki Europy Wschodniej*, Rebis, Poznań 2018.

uwzględniający specyfikę regionu oraz jego historię, przy jednoczesnym odwoływaniu się do wartości uniwersalnych — istotnych dla procesów uczłowieczania jednostki i uspołeczniania społeczeństwa⁴.

Maciej Kurak

⁴ György Lukács, *Wprowadzenie do ontologii bytu społecznego*, t. I - III, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.